

डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम –(१९३१-२०१५) विख्यात अणुशास्त्रज्ञ, भारताचे माजी राष्ट्रपती, मनस्वी वृक्षप्रेमी, हाडाचे शिक्षक आणि बालकप्रेमी. ‘विंग्ज ऑफ फायर’, ‘इंडिया २०२० ए व्हिजन फॉर द न्यू मिलेनियम’ आणि ‘इन्नायटेड माइंड्स’ इत्यादी पुस्तके प्रसिद्ध. ‘पद्मभूषण’, ‘पद्मविभूषण’ आणि ‘भारतरत्न’ पुरस्कारांनी सन्मानित. डॉ. कलाम यांच्या ‘विंग्ज ऑफ फायर’ या आत्मचरित्राचा माधुरी शानभाग यांनी ‘अग्निपंख’ या नावाने अनुवादित केलेल्या पुस्तकातून खालील प्रसंग घेतले आहेत.

प्रतिकूल परिस्थितीवर मात करत शिकण्याची जिद्द, त्यांच्या जीवनावर आई-वडिलांचा पडलेला प्रभाव आणि बहीण-भाऊ यांचा सहवास यांतून डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम यांच्या बालपणीच्या जडणघडणीचे चित्रण या पाठातून केलेले आहे.

- तुम्हांला वाचन करायला आवडते का ?
- तुम्ही कोणकोणती पुस्तके वाचली आहेत ?
- त्यांतील कोणते पुस्तक तुम्हांला सर्वात जास्त आवडले ? का ?
- तुम्हांला आवडलेल्या पुस्तकातील चार वाक्ये लिहा.

माझ्या बालपणीच्या जगात पुस्तकं म्हणजे माझ्यासाठी एक दुर्मीळ वस्तू होती. आमच्या गावात एस.टी.आर. माणिकम नावाचे एक क्रांतिकारक राष्ट्रभक्त राहत होते. त्यांच्याकडे पुस्तकांचा बऱ्यापैकी संग्रह होता. त्यांनी मला पुस्तके वाचण्यासाठी सदैव उत्तेजन दिले. मीही मिळेल ते वाचत गेलो. पुस्तके मागण्यासाठी मी त्यांच्या घरी धाव घेत असे.

माझ्या लहानपणी शमसुद्दीन नावाच्या माझ्या एका दूरच्या भावाचा माझ्यावर बराच प्रभाव होता. रामेश्वरममध्ये येणाऱ्या वर्तमानपत्रांचा तो एकुलता एक वितरक होता. रोज सकाळच्या रेल्वेगाडीने ‘पंढन’ गावाहून वृत्तपत्रांचे गठ्ठे येत. गावातल्या हजारभर

सुशिक्षितांच्या वाचनाची गरज भागवणाऱ्या शमसुद्दीनचा व्यवसाय म्हणजे एकखांबी तंबू होता. स्वातंत्र्याच्या चळवळीची वाटचाल ग्रामस्थांना समजणे हे महत्त्वाचे कार्य त्यातून साधत असे. कुणाला भविष्य जाणून घेण्यात रस असे, तर कुणी चेन्नईच्या (मद्रास) बाजारपेठेतले सोन्याचांदीचे भाव समजण्यासाठी उत्सुक असत. थोडेजण जिज्ञासूवृत्तीने हिटलर, महात्मा गांधी आणि बॅरिस्टर जीनांबद्दल गांभीर्याने चर्चा करत; पण झाडून सर्वजणांना पेरियार ई. व्ही. रामस्वामी यांच्या चळवळीबद्दल जाणून घेण्यात रस होता. ‘दिनमणी’ हे त्या वेळेचे सर्वात लोकप्रिय ‘तमिळ’ वर्तमानपत्र होते. छापलेले शब्द त्यावेळी मला वाचायला येत नसत. त्यातील चित्रांकडे बघून मी समाधान मानत असे. शमसुद्दीन आपल्या गिऱ्हाइकांना पेपरचा अंक वाटण्यापूर्वी मी त्यातील चित्रे बघून घेत असे.

मी आठ वर्षांचा असताना सन १९३९ मध्ये दुसरे महायुद्ध पेटले. काय कारण असेल ठाऊक नाही; पण त्या सुमारास बाजारात चिंचोक्यांना अचानक भरपूर मागणी आली. मी चिंचोके गोळा करून मशिदीजवळच्या एका दुकानात देत असे आणि अख्खा

एक आणा कमावत असे. माझ्या वडिलांनी लाकडी नौका बांधायचा व्यवसाय करायचे ठरवले. अहंमद जलालुद्दीन नावाच्या एका आमच्याच गावातल्या कंत्राटदाराबरोबर समुद्रकिनारी ते रोज काम करू लागले. पुढे जलालुद्दीन यांनी माझ्या बहिणीशी-जोहराशी विवाह केला आणि आमच्याशी नाते जोडले. जलालुद्दीन मला युद्धाच्या कथा सांगत असे आणि मग दिनमणीच्या शीर्षकातून मी त्या शोधत राही. आमच्या छोट्या दूरस्थ गावात युद्धाचे दृश्य परिणाम जाणवणे जवळजवळ अशक्य होते; पण हळूहळू भारताला सक्तीने युद्धात सामील व्हावे लागले आणि देशात आणीबाणी पुकारली गेली.

रोज सकाळी पंढरनून येणारी रेल्वेगाडी रामेश्वरमला थांबेनाशी झाली. हा युद्धाचा आमच्या गावावर पहिला ठळक परिणाम झाला होता. मग चालत्या रेल्वेगाडीतून वर्तमानपत्रांचे गठ्ठे रामेश्वरम ते धनुष्कोडीदरम्यान खाली फेकले जात. ते गठ्ठे गोळा करण्यासाठी शमसुद्दीनला कुणीतरी मदतनीस हवा होता. माझ्यापेक्षा दुसरा योग्य उमेदवार त्याला कुठून मिळणार? माझ्या आयुष्यातील पहिली कष्टाची कमाई करायला शमसुद्दीनचा असा हातभार लागला. आज अर्धशतकानंतर मी वळून त्या क्षणांकडे पाहतो आणि त्यावेळी स्वतःच्या कष्टाने मिळवलेल्या पहिल्या कमाईचा अभिमान आजही माझ्या मनातून ओसंडून वाहू लागतो.

माझ्या वडिलांकडून मी प्रामाणिकपणा आणि स्वयंशिस्त शिकलो, तर आईने मला चांगल्यावर विश्वास ठेवायची आंतरिक शक्ती दिली, दयाळू वृत्ती दिली. अर्थात माझ्या तिन्ही भावांनी आणि एका बहिणीनेदेखील हा ठेवा त्यांच्याकडून उचलला; पण मला जो जलालुद्दीन आणि शमसुद्दीन यांचा निकट सहवास घडला, त्याने मी स्वतंत्र, वेगळा असा बनत गेलो. शाळेत शिकायला न मिळालेले शहाणपण मी जलालुद्दीनकडून शिकलो, तर शमसुद्दीनकडून मी चेहऱ्यावरून दुसऱ्याच्या मनातले, शरीराची व डोळ्यांची भाषा ओळखायला शिकलो. माझ्यामध्ये जो

सर्जनशीलतेचा स्रोत उगम पावत, फुलत, खळाळत गेला, त्याचे श्रेय मी निःसंशय त्या दोघांच्या सहवासात माझ्यावर पडलेल्या प्रभावाला देतो.

रामेश्वरम सोडून जिल्ह्याच्या ठिकाणी रामनाथपुरमला शिक्षण घेण्यासाठी मी माझ्या वडिलांकडे परवानगी विचारली. विचारात पडल्यासारखे ते क्षणभर गप्प झाले. विचार करता करता त्यांना शब्द लाभावेत आणि ते ओठातून बाहेर पडावेत तसे वडील बोलू लागले. ते मला म्हणाले, 'अबुल, तुला मोठे व्हायचे असेल, तर गाव सोडून शिक्षणासाठी बाहेर जायलाच हवे. सीगल पक्षी घरटे सोडून, एकटे दूरवर उडत जातात आणि नवे प्रदेश शोधतात. तसे या मातीचा आणि इथल्या स्मृतींचा मोह सोडून तुझ्या इच्छा-आकांक्षा जिथे पूर्ण होतील, तिथे तुला जायला हवे. आम्ही आमच्या प्रेमाने तुला बांधून ठेवणार नाही, आमच्या गरजा तुझा रस्ता अडवणार नाहीत.' माझी आई मला दूर पाठवायला काळजीने आढेवेढे घेत होती.

शमसुद्दीन आणि जलालुद्दीन माझ्यासोबत रामनाथपुरमला आले. त्यांनी माझे नाव शाळेत घातले, माझी राहण्याची नीट व्यवस्था केली; पण श्वाई हायस्कूल अनू या नव्या वातावरणात माझा जीव रमेना. पन्नास हजारांवर वस्ती असलेल्या या शहरात सदैव गजबज असायची; पण रामेश्वरमला जसा एकजिनसीपणा होता तसा इथे माझ्या अनुभवाला आला नाही. मला घराची ओढ अस्वस्थ करायची आणि म्हणून रामेश्वरमला जायची प्रत्येक संधी मी उडी मारून साधायचो. इथे असलेल्या शिक्षणाच्या उदंड संधीपेक्षा आईच्या हाताच्या गोड पोळ्यांची ओढ मला मोलाची वाटत असे. हळूहळू माझे घरापासून दूर जाणे मी स्वीकारत गेलो. नव्या वातावरणाशी जुळवून घ्यायचे मी मनाशी ठरवले. कारण माझ्या वडिलांच्या माझ्याकडून विशेष अपेक्षा आहेत हे मला ठाऊक होते. मी कलेक्टर व्हावे अशी त्यांची इच्छा होती. त्यांचे स्वप्न पुरे करणे माझे कर्तव्य होते. त्यासाठी रामेश्वरमध्ये वाटणारी सुरक्षितता, तिथले प्रेमळ वातावरण यांचा त्याग करणे मला भाग होते.

प्र. १. चार-पाच वाक्यांत उत्तरे लिहा.

- (अ) लेखकाच्या लहानपणी लोक वर्तमानपत्र कशासाठी वाचत असत ?
- (आ) लेखकाला आयुष्यातील पहिल्या कमाईची संधी कशी मिळाली ?
- (इ) डॉ. अब्दुल कलाम शिक्षणासाठी बाहेरगावी जाताना वडील त्यांना काय म्हणाले ?
- (ई) रामनाथपुरमला लेखकाचा जीव का रमत नव्हता ?

प्र. २. तुमच्या शब्दांत उत्तरे लिहा.

- (अ) तुम्हांला आई, वडील, बहीण, भाऊ, शेजारी, शिक्षक यांच्या सहवासामुळे काय काय शिकायला मिळते ?
- (आ) तुम्ही कोणकोणती वर्तमानपत्रे वाचता ? वर्तमानपत्रांतील कोणता भाग तुम्हांला वाचायला अधिक आवडतो ? तो भाग का आवडतो ?
- (इ) आई परगावी गेल्यावर कोणकोणत्या प्रसंगी तुम्हांला तिची आठवण येते ?
- (ई) तुमच्या आई-वडिलांना तुम्ही मोठेपणी कोण व्हावे असे वाटते ? ते होण्यासाठी तुम्ही कोणकोणते प्रयत्न कराल ?

खेळूया शब्दांशी.

(अ) खालील शब्दांत लपलेले शब्द शोधा.

- (अ) परवानगी
- (इ) एकजिनसीपणा
- (आ) हजारभर
- (ई) जडणघडण

(आ) खालील शब्द वापरून तुमच्या मनाने वाक्ये तयार करा.

- (अ) वितरक
- (इ) वर्तमानपत्र
- (आ) गिन्हाईक
- (ई) एकखांबी तंबू

(इ) 'एकखांबी तंबू' म्हणजे सर्व जबाबदारी एकाच व्यक्तीवर असणे. तसे खालील शब्दांचे अर्थ घरातील मोठ्या व्यक्तींकडून माहीत करून घ्या. त्यांचा वाक्यांत उपयोग करा.

- (अ) कर्ताधर्ता
- (इ) लिंबूटिंबू
- (आ) खुशालचेंडू
- (ई) व्यवस्थापक

(ई) खालील शब्द असेच लिहा.

दुर्मीळ, क्रांतिकारक, राष्ट्रभक्त, वृत्तपत्रे, ग्रामसभा, महत्त्व, भविष्य, उत्सुक, जिज्ञासू, वृत्ती, बॅरिस्टर, गिन्हाईक, दूरस्थ, दृश्य, युद्ध, कष्ट, स्वयंशिस्त, सर्जनशीलता, स्रोत, इच्छा, कर्तव्य, निःसंशय.

शोध घेऊया.

(अ) आंतरजालाच्या साहाय्याने डॉ.ए.पी.जे. अब्दुल कलाम यांच्याबद्दल खालील मुद्द्यांच्या आधारे माहिती मिळवून लिहा.

(अ) पूर्ण नाव (आ) आई-वडिलांचे नाव (इ) जन्मतारीख (ई) जन्मगाव (उ) शिक्षण
(ऊ) भूषवलेली पदे (ए) लिहिलेली पुस्तके.

(आ) तुम्हांला माहित असणाऱ्या वेगवेगळ्या भाषांतील वर्तमानपत्रांच्या नावांची यादी करा.

उपक्रम : (१) सीगल पक्षी नवे प्रदेश शोधतात व तेथे काही काळ वास्तव्य करतात. हे सीगल पक्ष्यांचे वैशिष्ट्य आहे. तशी खालील पक्ष्यांची वैशिष्ट्ये शिक्षकांच्या मदतीने माहित करून घ्या व लिहा.

(अ) फिनिक्स (आ) हंस (इ) बगळा (ई) गरुड

(२) भारतीय शास्त्रज्ञांची माहिती मिळवा. त्यांची चित्रे व माहिती यांचे तक्ते तयार करून वर्गात लावा.

● खाली काही सामान्यनामे, विशेषनामे व भाववाचकनामे दिली आहेत. खालील तक्त्यात त्यांचे वर्गीकरण करा.

नामे - देशमुख, चांगुलपणा, कडधान्य, कळसूबाई, पर्वत, वात्सल्य, शिखर, फूल, नवलाई, आडनाव, माणुसकी, हिमालय, मुलगी, नम्रता, जास्वंद, मटकी, सविता.

सामान्यनाम	मुलगी,
विशेषनाम	सविता,
भाववाचकनाम	माणुसकी,

● खालील चित्रांच्या समोर सामान्यनाम, विशेषनाम, भाववाचकनाम लिहा.

उदा.,

सामान्यनाम - फूल

विशेषनाम - गुलाब

भाववाचकनाम - सौंदर्य

सामान्यनाम -

विशेषनाम -

भाववाचकनाम -

सामान्यनाम -

विशेषनाम -

भाववाचकनाम -

● खाली दिलेल्या वाक्यांतील अधोरेखित नामांचे प्रकार ओळखा.

१. मनाली मुंबईहून तिच्या गावी गेली.
२. मुलांच्या हलगर्जीपणामुळे इस्त्रीची वायर जळाली.
३. सुधीरला पुरणपोळी आवडते.
४. ताजमहालचे सौंदर्य काही निराळेच आहे.

सारे हसूया.

मुलगा - बाबा, बाबा टेलिफोनच्या तारा एवढ्या उंच का असतात ?

बाबा - त्यावर कोणी कपडे वाळत घालू नये म्हणून.

वाचा.

आमच्या आळीत कोणाच्याही घरी काही कार्यक्रम असो, की कोणी आजारी असो पारूमावशी तिथं हजर असणारच! उंच सडसडीत शरीरयष्टी, तरतरीत नाक, रंगाने काळीसावळी, सतत हसरा चेहरा, कपाळाला रुपयाएवढं कुंकू, नऊवारी साडी. डोक्यावरचा पदर सावरत ती कोणत्या न् कोणत्या कामात मग्न. रस्त्याने जाता-येता ती कोणाशी बोलली नाही, असं कधी घडत नाही. अख्ख्या आळीत तिच्यासाठी सगळ्यांचे दरवाजे कायम खुले असतात. तिच्या आवाजानं सगळं घर भरल्यासारखं होतं. घरातील एखादी व्यक्ती रुसलेली असली अन् पारूमावशीच्या लक्षात आलं, की तिचा रुसवा घालवून हसतंबोलतं केल्याशिवाय तिला चैन पडायचे नाही. गल्लीतल्या पोरांचा खेळताना पाय मुरगळला, कोणी धडपडलं, कोणाला खरचटलं तर आम्ही पोरं घरी न येता आधी तिच्याकडे जातो, मग घरी.

माझ्या आईचं अन् तिचं जरा जास्तच सख्य आहे. अडल्यानडल्याला ती आईजवळ येते. तिची सुख-दुःखं आईजवळ बोलते. पारूमावशीच्या घरची परिस्थिती बेताचीच. घरी खाणारी तोंडं बरीच; पण कोणापुढं हात पसरणं पारूमावशीच्या स्वभावात बसत नाही. ज्याच्या घरी जाईल, त्या घरची होऊन जाणं, पडेल ते काम करणं एवढंच तिला माहीत. प्रत्येकाच्या सुख-दुःखात अगदी मनापासून सामील होणारी पारूमावशी सगळ्या आळीची 'मावशी' आहे आणि म्हणूनच सगळ्यांच्या मनात 'घर' करून आहे.

सुविचार.

- (१) सेवेचा एक हात प्रार्थनेसाठी जोडलेल्या दोन हातांपेक्षा अधिक उपयुक्त असतो.
- (२) मनुष्याच्या मनाची ओढ व तळमळ निम्मे काम करते, उरलेले निम्मे काम अभ्यासाने होते.
- (३) विजयी तोच होतो, जो विजयी होण्यासाठी साहस करतो.
- (४) मनुष्याची सर्वात मोठी संपत्ती म्हणजे त्याचे उत्तम चारित्र्य.
- (५) ग्रंथ हे खरे पथदर्शक.

शिक्षकांसाठी : वरील उताऱ्यात पारूमावशीचे शब्दचित्र रेखाटले आहे. विद्यार्थ्यांना ते समजावून सांगावे. त्यांच्या ओळखीपैकी एका व्यक्तीचे शब्दचित्र रेखाटण्यासाठी मार्गदर्शन करावे.